

ТОКОЕВА Н. Б  
Ж. Баласагын атындагы КУУ  
ТОКОЕВА Н. Б.  
КНУ имени Ж. Баласагына  
ТОКОЕВА N. B  
KNU J. Balasagyn

## КАЙРЫЛМАНДАРДЫН СОЦИАЛДЫК АДАПТАЦИЯЛАНЫШЫНЫНАСПЕКТИЛЕРИ

### АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ РЕПАТРИАНТОВ

#### ASPECTS OF SOCIAL ADAPTATION OF REPATRIATES

**Аннотация:** Макалада Кыргызстандын өнүгүү шартында кайрылмандардын адаптаци яланышы жана алардын социалдык - психологиялык адаптацияланышы каралган. Мамлекеттик деңгээлдеги укуктук-ченемдик документтер, жарандарды интеграциялоо, жалпы улуттук адаптациялоо программалары жөнүндө маалыматтар талдоого алынган.

**Аннотация:** В статье рассматривается адаптация кайрылманов в условиях развития Кыргызстана и их социально - психологическая адаптация. Были проанализированы нормативно-правовые документы государственного уровня, информация об интеграции граждан, общенациональные программы адаптации.

**Annotation:** The article discusses the adaptation of the kairylmans in the conditions of the development of Kyrgyzstan and their socio - psychological adaptation. Regulatory and legal documents of the state level, information on the integration of citizens, national adaptation programs were analyzed.

**Негизги сөздөр:** кайрылман, адаптация, этнос, миграция, улут, этникалык кыргыздар, жаран, демография.

**Ключевые слова:** кайрылман, адаптация, этнос, миграция, нация, этнические кыргызы, гражданин, демография, этнические кыргызы, граждане, демография.

**Keywords:** kairylman, adaptation, ethnos, migration, nation, ethnic kyrgyz, citizen, demography.

Кайрылмандарга байланыштуу суроолор ар дайым актуалдуу бойдон кала берет. Бул проблеманы терең түшүнүү үчүн Кыргыз Республикасындагы миграция маселесин терең изилдөө аркылуу түшүнүүгө болот. Миграциялык саясаттын маанилүү аспектилеринин бири болуп дүйнөдөгү процесстерди ийгиликтүү жөнгө салуу коомдун туруктуу жана жигердүү өнүгүшүнө таасирин тийгизет. Чет өлкөлөрдөн этностук кыргыздардын көчүп келүү процесси токтой элек жана көчүп келгендердин саны туруктуу түрдө көбөйүү тенденциясына ээ. Кайрылмандар көп учурда – Кытай, Афганистан, Туркия, Өзбекстан, Тажикистан мамлекеттеринен көчүп келишет.

Бирок көчүп келүү уюшулган түрдө болбой, көбүнчө чаржайыт мүнөзгө ээ. Көпчүлүк учурда этностук кыргыздар Кыргыз Республикасына мурдагы жарандыгынан чыгуу сыяктуу чечилбеген маселелер менен келишүүдө. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынан өтүү жана каттоого туруу тартиптерин бузуу менен этностук кыргыздар түз эле республиканын аймагына келүүнүн белгиленген эрежелерин бузуп Кыргыз Республикасына келип жатышкан адамдардын категориясына айланышат. Ушунун кесепетинен көптөгөн этностук кыргыздар Кыргыз Республикасынын аймагында легалдуу статустары жок, Кыргыз Республикасынын жарандыгын алууда жана жергиликтүү коомдоштукка интеграцияланууда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Этникалык кыргыздардын тарыхый мекенине кайрылып келүүсү этнодемографиялык маанилүү багыттардын бири болуп саналат. Мамлекеттик деңгээлде укуктук-ченемдик документтердин тизмеси жаңы жарандарды интеграциялоо, жалпы улуттук адаптациялоо программалары иштелип чыкт [1, 1-2 бб]. Анда, Кыргыз

Республикасына көчүп келүүчү этностук кыргыздарга жана кайрылмандарга көмөк көрсөтүү боюнча 2017-2022-жылдарга Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн "Кайрылман" программасы (мындан ары - Программа) "Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этникалык кыргыздарга берилүүчү мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө" Кыргыз Республикасынын мыйзамына ылайык иштелип чыкты жана этностук кыргыздардын Кыргыз Республикасына көчүп келүү процессин тартипке келтирүүгө багытталат. Программа Кыргыз Республикасынын аймагына этностук кыргыздарды кабыл алуу жана легалдаштыруу шарттарын түзүү боюнча мамлекеттик миграциялык саясатты жүзөгө ашыруунун негизги чараларын аныктайт.

Этностук кыргыздардын өз ыктыяры менен Кыргыз Республикасына көчүп келүүлөрү эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында башталган. Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө ээ болгон күндөн тартып бүгүнкү күнгө чейин Кыргыз Республикасынын жарандыгын 43 миңден ашуун этностук кыргыз алган. Программаны жүзөгө ашыруу этностук кыргыздардын Кыргыз Республикасына көчүп келүү процессин тартипке келтирүүнү, жөнөкөй каттоонун тартибин, жарандыкты алуунун жана документтештирүүнүн, ошондой эле алардын жергиликтүү коомдоштукка социалдык-экономикалык адаптациясы үчүн шарттарды түзүүнү болжолдойт.

Ал эми, массалык маалымат каражаттарында берилген жана Тажикстандык кыргыздар жөнүндөгү айрым эмгектердин, ошондой эле өз изилдөөмдүн жыйынтыгына караганда, Тажикстандык этностук кыргыздар Кыргызстанга төмөнкү негизги себептерден улам көчүп келишкен:

1. Тажикстандагы 1993 (5-май) –1997 (27 июнь) - жылдардагы жарандык согуш мезгилинде “качкын” катары;
2. Тажикстандагы оор социалдык-экономикалык абал жана жумушсуздуктун айынан “мигрант” катары (убактылуу келип иштеп, кайра Тажикстанга кайтып турушкан);
3. Жергиликтүү чиновниктердин кысымы жана Тажикстандагы тажиктештирүү жараянынын натыйжасында “кайрылман” катары.

"Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этникалык кыргыздарга берилүүчү мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, 2010- жылдын аягынан тартып миграция жаатындагы ыйгарым укуктуу орган тарабынан кайрылман статусу ыйгарылат жана кайрылман ырастамасы берилет. Кайрылман статусунун негизги маңызы этностук кыргыздарга Кыргыз Республикасынын жарандыгын алганга чейин убактылуу легалдуу статус берүү болуп саналат. Бул алардын каттоо жана эсебин алуу боюнча негизги милдеттерин чечүүгө жардам берет, ошондой эле ишке орношуу, билим алуу жана эркин жер которуу укугун, мектепке чейинки, мектептик, баштапкы, орто жана жогорку кесиптик билим алуу, пенсия жана жөлөкпул төлөп берүү, медициналык зарыл жардам алуу, даректүү жардам берүү ж.б. укуктарын ишке ашырууну кепилдейт. Алсак, 2010-жылдан тартып 2016-жылдын август айына чейин Кыргыз Республикасынын аймагына көчүп келишкен 11 миңге жакын этностук кыргыз кайрылман деп таанылган.

Этностук кыргыздар, кайрылмандар жөнөкөйлөшкөн тартипте жарандык алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ, ошону менен катар, аларды Кыргыз Республикасынын жарандыгына кабыл алуу башка мамлекеттин жарандыгынан баш тартуусун көрсөтүү менен, Кыргыз Республикасынын аймагында жашап туруунун мөөнөтү жөнүндө шарттар коюлбастан, башка мамлекеттин жарандыгынан алдын ала чыгуусуз эле Кыргыз Республикасынын жарандыгына кабыл алуу жөнүндө жазуу жүзүндөгү кайрылууларынын негизинде жүзөгө ашырылат. Жөнөкөйлөшкөн тартипте Кыргыз Республикасынын жарандыгын алуунун мөөнөтү Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык үч айды түзөт. Ал эми, 2010- жылдан баштап 2016-жылдын биринчи жарым жылдыгына чейин 24362 этностук кыргыз Кыргыз Республикасынын жарандыгын алышкан.

Программа кайрылмандарга мамлекеттик кепилдиктерди берүүнүн механизмдерин жана алардын Кыргыз Республикасынын аймагында жүрүүсүнүн тартибин иштеп чыгууну карайт. Атап айтканда, кайрылмандар тарабынан мөөнөтүн узартуу бузулган учурларда

кайрылман ырастамасынын колдонуу мөөнөтүн узартуу бөлүгүндө Кайрылман статусун берүүнүн тартиби жөнүндө жобого толуктоолорду киргизүү. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын жарандыгын алууга документ тапшыруу тартибин өркүндөтүү жана тапшыруунун мөөнөтүн бузууларга жоопкерчиликти аныктоо мүмкүндүгүн кароо.

Кайрылмандарды жеке турак жай куруу үчүн жер тилкелери менен камсыз кылуу, иш менен камсыздоо жана этностук кыргыздарды социалдык жактан коргоо маселелери актуалдуу бойдон калууда. Программа Кыргыз Республикасына көчүп келген этностук кыргыздарга социалдык кепилдиктерди камсыз кылган кайрылман статусун берүү менен алардын региондук жайгаштыруу, укуктук, социалдык-экономикалык абалын жакшыртуу боюнча комплекстүү чараларды карайт. Кайрылмандардын биринчи көчүп келүүлөрү 90- жылдарын башына туура келет, анткени ал убакытта Тажикстанда атуулдук согуш башталган эле. Кайрылмандарды кабыл алуу жаатында жеткиликтүү аракеттер жасалган эмес. Алар өз күчүнө гана таянып жаны жерде, жаны турмуш кура баштаган.

Кыргызстанда кайрылмандардын өз мекенине кайтуу процесси акыркы 10 жыл аралыгында күч алууда. Дүйнө жүзүндөгү коронавирус илдети, элдин тапкан акчасына таасирин тийгизди. Өзгөчө кайрылмандар үчүн чон сокку болду. Мамлекет тарабынан кайрылмандарга бекер жер, үй да курулуп берилди. Кайрылмандардын кыргыз жергесинен толук кандуу жайгаштыруу жаатында, турак жай менен катар жумушка орношуу мүмкүнчүлүгү ээ болушту. Чындыгында кайрылмандар көп жылдан бери өзү менен өзү калгандай. Аны менен бирге алардын көнүп кетүүсү, адаптациялануусу маселе бойдон калууда. Толук кандуу жайгаштыруу, бүт мамлекеттин, коомчулуктун дагы көнүл борборунда болушу абзел. Анткени бул улуттук коопсуздуктун негизги маселелердин бири.

Тарыхка кайрыла кетсек, кыргыздарды XVI кылымдан тартып Памир жергесинде отурукташып башташкан жана көп жылдар бою этникалык топтордун негизги бөлүгүн түзүп келишкен. Мамлекеттик көз карандысыздыкты жарыялоонун алгачкы күндөрүнөн тартып Кыргыз Республикасы өзүнүн миграциялык саясатынын негизинде кыргыздар тарыхый Мекен, кайтып келүүдө. "Кайрылман" түшүнүгү пайда болуп, биздин мамлекет үчүн кызыктуу болду, анын себептери:

- биринчиден, кайрылмандардын кайтып келүүсү демографиялык абалды тегиздөөгө, өткөн жылдардагы миграциялык жоготуулардын ордун толтурууга жардам берет;

- экинчиден, кайрылмандар адаптациялоо тажрыйбасына ээ жана башка чөйрөнүн жана рыноктук мамилелердин шартында жашап, мүмкүн экономикалык менталитетти өзгөртүүгө таасир этүү;

- үчүнчүдөн, кыргыздар интеграциялоонун негизинде өзгөчө кыргыз маданиятына жана тилине маанилүү улуттун руханий байлыгына салым кошот. Кайрылмандар көбүнчө улуттук идеянын курамдык бөлүгү катары көрсөтүлөт.

Экинчи жагынан алганда кайрылмандардын тарыхый мекенине кайтуусу оңой жолдордон эмес. «Өздөрүн» башка деп билишет жана маданий аралашуунун кыйындыгын сезишет. Албетте, башка өлкөнүн жашоо образы жана маданияты, узакка созулган этномаданий айырмачылыктары социалдык-психологиялык адаптациянын жай болушуна алып келет. Себеби, кайрылмандардын калыптанып калган салттуу багыттагы этникалык баалуулуктары бар. Мындай маданий-психологиялык ажырымдын болушу фактысы анын объективдүү катмарларга көп деңгээлде жайылышы менен күчөтүлөт. Жогорудагы эки топтун ортосундагы социалдык айырмачылыктар жокко чыгаруу мүмкүн эмес. Кайтып келгендердин адаптациялоону камсыз кылуу процессинде коомдо айрым тоскоолдуктар байкалат, алардын арасында билим берүү системасы. Акыр-аягы билим берүү системасы адаптациялоонун негизги ресурстарынын бири болуп саналат. Кайрылмандардын кыргызстан коомуна интеграциялоо мектептен башталат. Алардын балдарын кабыл алган мектеп "алгачкы стресстен" арылтууга жардам бериши керек. Алар үчүн жаңы маданий чөйрөгө өтүү, балдарды таанып билүү, билим берүү жана социалдык чөйрөлөр. Өзгөчө жаш өспүрүм балдар аялуу, көз каранды жана колдоого муктаж. Ал эми чоңдор физикалык жашоо үчүн гана эмес, ошондой эле психологиялык жана социалдык бакубатчылык үчүн жаңы

чөйрөдө адаптацияланышат. Негизги шарттардын бири адамдын жаңы социалдык чөйрөгө оптималдуу аралашып кетүүсү - бул активдүү ылайыкташтыруу процесси. Кайрылып келгендердин шартында адаптация төмөнкүдөй факторлордун көптүгүнөн татаалдашат: климаттык шарттар, маданий, социалдык, тилдик, этникалык жана диний айырмачылыктар. Кайрылмандардын балдарынын жүрүм-туруму өтө татаал келип заманбап мектептер толугу менен даяр эмес. Ошондуктан, мындай балдардын ылайыктуу адаптацияланышына жагымдуу шарттарды түзүп берүү керек. Тил жана анын инсандык маданий өзгөчөлүктөрдүн себебинен интеграция процессинде бала өзүн жоготуп алуу коркунучу бар. Ушул факторлордун бардыгы, аны окутуу жана тарбиялоо процесстерин олуттуу татаалдаштырат. Адаптациялык билим берүүнүн маанилүү көйгөйү болуп саналат, билим берүү системасы аркылуу этномаданиятты сактоо, башкача айтканда билим берүү-бул деңгээлдин эң ачык көрсөткүчтөрүнүн бири. Ушул жана башка маселелер көпчүлүк үчүн актуалдуу жана педагогикалык жактан жаңы жаатында илимий изилдөөнүн керектигин билдирет. Ушуга байланыштуу билим берүү процессине жаңы модели киргизүү зарылдыгы келип чыгат.

Балдардын адаптация мезгилинде иштей турган процессмаалмандар. Демек, адаптация процесси үч деңгээлде жүрөт:

- окутуу - экинчи тилди өздөштүрүүнүн деңгээлин жогорулатуу (оозеки жана жазуу жүзүндө),
- өздөштүрүүдөгү артта калууну жеңүү үчүн мектеп циклинин салттуу предметтерин киргизүү;
- байланыш-адамдар аралык процессти жөнгө салуу жана теңтуштардын өз ара аракетин; маданий чыгармачылыкты өнүктүрүү – балдардын маданий түшүнүктөрүн жогорулатуу.

Ал эми кайрылмандардын социалдык абалы жеңил эмес.

2018-жылы Памирге кеткен 18 боордош Кыргызстанга кайта элек. Бул тууралуу Кыргызстан агенттигине миграция кызматынан кайрылмандар жана качкындар менен иштөө бөлүмүнүн маалыматында берилет [2,1-бет].

2017-жылдын октябрь айында Памирде жашаган 33 этникалык кыргыз тарыхый мекенине өкмөт тарабынан көчүрүлүп келип, Куланак айылына отурукташкан. Кийин 2018-жылы жазга жуук дагы бир нече адам келген. Ал эми 6-июлда 18 киши жайкы каникулга карата Бишкектен Памирди көздөй сапар алышкан. Алардын арасында бир нече үй-бүлө жана 6 жашка чейинки эки кичинекей бөбөк бар болчу. Кыргызстанга келген кайрылмандардын ичинен Нарында 33ү калган.

1924-1925-жылдары Советтик Орто Азиянын улуттук - аймактык ажырашуусунун натыйжасында, анда Чыгыш Памир жана Жергетал деп аталган аймактарды Тажикстандын бир бөлүгү кылышкан. Алар 2 - январга чейин 1925-жылы Кара-Кыргыз автономдуу облусунун курамында болгон. Ошол жылдары ал жерде 11 000дей киши жашачу. 2000 - жылы Тажикстандагы кыргыздардын саны 65 000 адамга чейин өскөн. 2016 - жылдан баштап Жергетал району республикалык маанидеги Вахш району деп аталган. Мында Вахдат шаар тибиндеги кыштак жайгашкан. Жергетал Баткен жана Чоң-Алай облустары менен чектешет. Райондо 61 000ден ашык адам жашайт. Жергетал кыргыздарынын арасында Мургаб караганда аралаш үй-бүлөлөр көп кездешет. Тажик тилинде дээрлик бардыгы эркин сүйлөйт, анда Ооганстан, Пакистан жана Иран менен сүйлөгөн урду, дари жана фарси тилдерин билишет [2, 1-2 бет]. Ал эми, Орто Азиянын улут аралык жер маселелеринен улам Чыгыш Памир жана Жергетал Тажикстандын бир бөлүгү болуп калды. 2 январдын 1925 жылынан тартып алар Кара-Кыргыздардын автономдуу аймагы болуп калды. Ошол эле жылдары ал жакта 11000 адам отурукташкан. 2000 жылы Тажикстандагы кыргыздардын көлөмү 65 000 адамды түздү.

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2021 - жылдын 8 -февралындагы №26 Жарлыгына ылайык, колдонуудагы мыйзамдарга. 7-статья. Кайрылман статусун берүү үчүн кайрылуунун тартиби жана документтердин тизмеги [3, 3-бет]. Ал эми, кайрылман статусун берүү жөнүндө адамдардын өтүнүчү үй-бүлөнүн жашы жеткен мүчөлөрүнүн бири тарабынан жеке өзү же бийгарым укуктуу өкүлү аркылуу берилет:

- алардын жарандыгынын аймагында же туруктуу жашаган жеринде Кыргыз Республикасынын миграция боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органына андан ары жиберүү үчүн Кыргыз Республикасынын дипломатиялык өкүлчүлүктөрүнө, консулдук мекемелерине;

- Кыргыз Республикасынын аймагында Кыргыз Республикасынын миграция боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органына.

Өтүнүч берүүчү адам же анын ыйгарым укуктуу өкүлү кайрылман статусун берүү жөнүндө өтүнүчү менен бирге Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган тартипте легалдаштырылган төмөнкү документтерди берет:

- паспорт же аны алмаштыруучу документ;
- туулгандыгы тууралуу күбөлүк;
- үй-бүлөсүнүн курамы тууралуу маалымкат;
- нике тууралуу күбөлүк.

Туулгандыгы тууралуу күбөлүгү жок болгон учурда, өтүнүч берген адамдын улутун ырастоо үчүн төмөнкү документтердин бири берилет:

- жакын туугандарынын биринин (ата-энесинин, балдарынын, бала асырап алгандардын, ата-энелери бир жана ата-энелеринин бирөө башка ага-инилеринин жана (же) эже-карындаштарынын, эже-синдилеринин, чоң атасынын, чоң энесинин, таята-таянесинин, неберелеринин) туулгандыгы тууралуу күбөлүгү;

- ата-энесинин никеси тууралуу күбөлүк;

- алыс туугандарынын (аталаш ага-инилеринин жана (же) эже-карындаштарынын, эже-синдилеринин) биринин туулгандыгы тууралуу күбөлүгү. Кайрылман статусун берүүнүн тартиби Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан аныкталат.

Төмөнкү мыйзам долбоорунун максаты Кыргыз Республикасында жашаган этностук кыргыздарды колдоо, саясатын жакшыртуу, ошондой эле кайрылман макамын алууда кайрылмандардын жана этностук кыргыздардын каттоо системасындагы көйгөйлөрүн чечүү жана Кыргыз Республикасынын аймагына көчүп келүүчү этностук кыргыздарды кабыл алуу шарттарын жана аларды легалдаштырууну өркүндөтүү болуп саналат.

Айрым этностук кыргыздардын интеграцияланышына Кыргызстандагы базар экономикасынын абалынын орду чоң болду. Бул жагдайга алардын эмгекчилдиги, жөндөмдүүлүгү да таасирин берди. Бирок, маданий, тилдик жана диний өзгөчөлүктөрүндө маселелер бар. Интеграцияда бул аспектилердин орчундуулугу байкалат. Мындай өзгөчүлүктөрдү таануу, өз-ара түшүнүшүү, эркин баарлашуу, майрамдык жана күнүмдүк жөрөлгөлөрдү, ырымдарды аткаруу, алака-катыш түзүү, кудалашуу интеграцияга олуттуу салымын кошот. “Кайрылман” – Кыргызстандын жарандыгын алганга чейинки этностук кыргыздарга берилген убактылуу укуктук макам (атайын күбөлүк берилген) [3, 3-бет]. Кайрылман - чет өлкөнүн жараны же жарандыгы жок адам болуп саналган, Кыргыз Республикасына ыктыярдуу түрдө көчүп келүүчү жана кайрылман статусун алган кыргыз. Бүгүнкү күндө өлкөдө кыргыздарды коомго аралаштыруу, интеграциялоо көйгөйлөрүн чечүүнүн туура багыттары аныкталбай жатышы байкалууда. Анткени, алар документке ээ болуп, тактап айтканда “кайрылман” макамын, жарандык алышканы менен социалдык маселелер чечилбегени аз келгенсип, жергиликтүүлөрдүн жериген мамилесине кабылышып, жашаган аймактарындагы коомдук турмушка толук аралаша албай келишет.

### **Колдонулган адабияттар:**

1. Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этностук кыргыздарга жана кайрылмандарга көмөк көрсөтүү боюнча 2017-2022-жылдарга Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн "Кайрылман" ПРОГРАММАСЫ  
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/98654/10?cl=ky-kg&mode=tekst>
2. Этнические кыргызы или граждане Кыргызстана? Кто такие кайрылманы.  
<https://prevention.kg/?p=9531> Видео материалга шилтеме:  
<https://www.youtube.com/watch?v=mgeBJKTdapE>

- 
3. Кыргыз Республикасына көчүп келүүчү этникалык кыргыздарга берилүүчү мамлекеттик кепилдиктер жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө”. Мыйзам долбоору.
  4. [http://www.president.kg/kg/prezidenttin\\_apparaty/myyzam\\_dolboorloru/kyrgyz\\_respublikasyn\\_a\\_k\\_ch\\_p\\_kel\\_ch\\_etnikalyk\\_kyrgyzdarga\\_beril\\_ch\\_mamlekettik\\_kepildikter\\_zh\\_n\\_nd\\_kyrgyz\\_respublikasynyn\\_myyzamina\\_zg\\_rtl\\_rd\\_kirgiz\\_zh\\_n\\_nd\\_myyzam\\_dolbooru](http://www.president.kg/kg/prezidenttin_apparaty/myyzam_dolboorloru/kyrgyz_respublikasyn_a_k_ch_p_kel_ch_etnikalyk_kyrgyzdarga_beril_ch_mamlekettik_kepildikter_zh_n_nd_kyrgyz_respublikasynyn_myyzamina_zg_rtl_rd_kirgiz_zh_n_nd_myyzam_dolbooru)
  5. Кыргызстандагы этностук кыргыздардын интеграция маселелери: Тажикстандан көчүп келген кыргыздар Темирбек уулу Идеат. 2018-ж. Толук маалыматка шилтеме: <https://www.pluralism.ca/wp-content/uploads/2018/04/Termirbek-uulu-ideat-Kyrgyz-Apr2018-FINAL.pdf>